

Dromen van de verlosser

Ook de Russische buitengewesten – in dit geval Kemerovo, Siberië – leven toe naar de presidentsverkiezingen van 26 maart. Sommigen zien in Vladimir Poetin de verlosser. Hij zal een eind moeten maken aan de chaos van het Jeltsin-tijdperk, die aan onder anderen de oprichter van het lokale tv-station in Kemerovo het leven kostte. Een bericht uit de taiga waar 27 graden vorst warm wordt gevonden.

TEKST Gerard Jacobs
FOTOGRAFIE Joeri en Dimitri Sergejev

HET VRIEST 27 GRADEN ALS WE IN EEN OUDE Lada Novosibirsk verlaten en over de onverlichte weg oostwaarts rijden. Het is midden in de nacht en het is warm, beweert Vladimir Soechatski, mijn Siberische reisgenoot. 'Gisteren voor het in de taiga 56 graden, een record.'

Het sneeuwt. Ik tel de sterren in de voorruit van de Lada. De laadklep sluit niet. De achterbumper is met touw vastgesnoerd. 'Het is gevaarlijk', zegt Vladimir monter en biedt mij de wodkaflask aan. 'Als de auto het begeeft, vriezen we dood.'

'Binnen vijf minuten', vult de chauffeur aan.

Na een paar uur rijden door een lichte sneeuwstorm in de donkere Siberische nacht, stoppen we bij een houten wegrestaurant. Aan de binnenkant van de ramen zit meer dan vijf centimeter ijs. Het zeil op de vloer is bevroren en spiegelglad. We bestellen sjaslik en spareribs. De kok trekt een warme jas aan en zet een bonnet op. Buiten in de sneeuw steekt hij een houtvuur aan en roostert het vlees.

Vladimir brengt een heildronk uit op Boris Jeltsin die zijn vertrek heeft aangekondigd en op zijn gedoodverfde opvolger Vladimir Poetin. 'Het moment van zijn afreden was goed gekozen. De Russen vierden twee weken feest: Kerstmis op 7 januari en nieuwjaar op 14 januari. Twee weken lang waren we dronken. Toen we ontwaakten uit onze roes, was de race gelopen en nu wordt Poetin onze nieuwe president.'

In een periode van zeker tien jaar hebben wij samen meer dan eens door Siberië gereisd, de grote rivieren volgend, de Ob en de Kolima, tot ver boven de poolcirkel. Hij had mij in de nadagen van het communistische bewind onbevreesd langs de KGB geloodst, naar de goudmijnen en de knekelvelden van de Kolima in het Verre Oosten en dwars door de olie- en gasvelden van west-Siberië. Hij had mij de Goelag Archipel getoond, de strafkampen van de communistische heilstaat in de onmetelijke vlakten van Siberië. Hij had vol ontzag en vol verbazing geluisterd naar de verhalen van de voormalige gevangenen én van de bewakers, die hij voor mij opspoorde in de dorpen langs de rivieren, onderwijl dromend over een nieuwe samenleving zonder slavenarbeid en vooral zonder angst.

Ik had Vladimir anderhalf jaar geleden voor het laatst gezien. Samen met een Siberische cameraploeg maakte hij een serie reportages over Nederland voor het ►

Mannen, verpakt als Neil Armstrong tijdens zijn maanwandeling, halen capriolen uit op hun sneeuwscooters.

‘WIJ ZIJN JOURNALISTEN, MAAR HET FEITEN TE ACHTERHALEN’

commerciële televisiestation *De Brug*. Dat had hij in 1995 samen met een aantal bevriende legerofficieren opgericht in zijn woonplaats Kemerovo, een mijnwerkersstad in het industriële hart van Siberië. Tijdens zijn bezoek stortte de Russische economie in en werd de roebel waardeloos.

Hij was somber en uitgeput door al het slechte nieuws. Hij voelde zich verraden door Boris Jeltsin die hij, net als de kompels in de kolenmijnen, in 1991 had verwelkomd als de redder van Rusland. Hij vreesde dat hij veel van zijn medewerkers zou moeten ontslaan en het televisiestation failliet zou gaan.

‘We hebben gegokt en verloren’, stelde hij somber vast.

In 1997 had een groep zakenlieden uit Moskou een bod op zijn televisiestation uitgebracht. ‘Wie de media controleert, wint de verkiezingen’, legde hij uit. ‘Ze boden een miljoen dollar voor onze uitzendlicentie. Die hadden we in 1995 voor 1500 dollar gekocht. Het was een aantrekkelijk aanbod, maar we sloegen het af. We besloten te wachten tot de presidentsverkiezingen in 2000. Dan bieden ze misschien twee miljoen dollar, of zelfs drie, hoopten we’, vertelde hij op zijn Amsterdamse hotelkamer. ‘We waren te gretig, te hebberig.’

Het televisiestation doorstond de financiële crisis, alhoewel de advertentiemarkt instortte en zijn salaris, zeventienduizend roebel, bij thuiskomst niets meer waard was. Hij overleefde en hoopte op betere tijden. Hij zocht en vond nieuwe investeerders voor zijn televisiestation zoals de eigenaar van de lokale bakkerij, die de bouw van een nieuw studio-complex financierde, en langzaam keerde het optimisme terug. Totdat in het afgelopen najaar de verkiezingsstrijd voor het Russische parlement losbarstte en zijn compagnon, de Generaal, werd doodgeschoten voor de poort van het nieuwe televisiegebouw.

‘Het was een regenachtige herfst dag’, herinnert de Kolonel, Anatoli Grigoriev, zich met grote tegenzin. ‘Om tien uur gingen we onze nieuwe studio inspecteren, in het

Links:
 Tv-zender De Brug in bedrijf.
 Met de klok mee: Ivan en collega in de montagekamer. Een vraaggesprek in een drankwinkel. Brug-redactie op groepsfoto: achter de tafel de Kolonel, rechts aan tafel Ivan en tegenover hem Vladimir. Vladimir spreekt een commentaartekst op een straathoek.
Rechts onder:
 Het graf van de Generaal.

centrum van de stad. De Generaal stapte uit en liep naar de poort. De schutter stond verscholen achter een geparkeerde vrachtauto. Hij vuurde vijf schoten af. Van dichtbij, in de borst van de Generaal. En in zijn hoofd. Het was een executie. Hij gooide het pistool weg. Een Astra. Hij vluchtte. Hij is nooit gepakt.'

Hij vertelt terughoudend. Hij is voorzichtig, geconditioneerd door een leven in het Sovjet-leger. 'De autoriteiten onderzoeken de zaak. Wij weten niet of ze resultaten boeken. Het is niet onze taak', zegt hij afwerend, 'om de autoriteiten onder druk te zetten of zelf onderzoek te plegen.'

'Wij zijn journalisten maar het is niet onze taak om de feiten te achterhalen', vult Vladimir aan. 'Zover zijn we nog niet in Rusland.'

De redactielokalen van het televisiestation liggen op het kazerneterrein van de Militaire Academie voor Communicatie in Kemerovo. Buiten marcheren de kadetten in de sneeuw, hopeloos uit het gelid, glijdend en schuifend door de sneeuw. Hun adem bevroest.

De redactieruimte is gehuisvest in de barakken aan de rand van het complex. Het zijn eenvoudige, kale kamers. Het tv-station beschikt over twee simpele vhs-camera's en één montageset. Er is geen studio. De presentatoren spreken hun teksten buiten in op de draagbare camera.

Toen het Sovjet-leger zich eind jaren tachtig uit Duitsland terugtrok, verkeerde het in grote problemen. We hadden geen geld, geen voedsel, en wat het ergste was: we hadden geen taak', vertelt de Kolonel die, net als Vladimir Poetin, zijn militaire carrière in Oost-Duitsland en de Baltische staten doorbracht. 'Maar we hadden wel apparatuur. De Generaal opperde het idee een televisiestation te beginnen.'

De Generaal sloot een deal met Rentv, een landelijke commerciële zender in Moskou. Twee keer per dag worden de uitzendingen van Rentv onderbroken voor regionaal nieuws, gemaakt door de tachtig werknemers van De Brug: dertig minuten nieuws, veertig minuten reclame, gericht op Kemerovo en de omliggende dorpen. Er zijn nog twee andere regionale tv-stations in Kemerovo: één zender is eigendom van de staat

en is de spreekbuis van de machtige gouverneur van de regio, Toelejev. Het andere station is 'commercieel en onafhankelijk' en is eigendom van een zakenconsortium in Moskou.

'De afspraak was dat we zo snel mogelijk de banden met het leger zouden verbreken', legt Ivan uit. Samen met Vladimir vormt hij de hoofdredactie van het station. 'De Generaal regelde met de gouverneur dat wij voor een aantrekkelijke prijs een nieuw pand in de binnenstad konden kopen, drieduizend meter vloeroppervlakte. De prijs was veertigduizend dollar, een vriendenprijs. De Generaal was onze beschermheer, een machtig man met veel connecties, en een van de belangrijkste adviseurs van Toelejev.'

Ik vraag wie zij verdenken van de moordaanslag. De

Kolonel staat op en verlaat de kamer. Vladimir staart uit het raam naar het exercitieterrein. Er valt een lange, pijnlijke stilte. 'Als we niet loyaal zijn aan de autoriteiten, als we hen bekritisseren, verliezen we onze uitzendlicentie', zegt Ivan ten slotte. 'Als we met onze vinger naar de schuldigen wijzen, kunnen ze de eigendomsoverdracht van het nieuwe studiocomplex blokkeren, of leggen ze ons extra belastingen op. Ze kunnen ons te gronde richten. Het was een waarschuwing.'

'De eigenaar van onze concurrent, Jaakov London, is twee jaar geleden neergeschoten', vertelt Vladimir. 'Ook met een Astra. Hij heeft de aanslag overleefd. Hij zit nu in een rolstoel. Zijn bedrijf is gelieerd aan Most-publicaties in Moskou, die steunen Loezjkov, de burgemeester van Moskou, en Primakov, de ex-premier. Het is een machtsstrijd.'

Het bankconsortium dat in 1997 een bod op De Brug uitbracht, ging failliet tijdens de beurskrach van 1998. Nu ligt er een bod van Mikom, een zakenimperium uit Moskou. 'Mikom bood ons één miljoen roebel. Wij hebben het bod afgeslagen. Mikom steunt de communistische partij en die voert felle oppositie tegen onze gouverneur Toelejev. We hebben het geld hard nodig, maar we willen onze onafhankelijkheid bewaren en niet verstrikt raken in partijpolitieke ruzies.'

'We zouden graag opzienbarendere reportages maken', verzekert Ivan me. 'Maar we durven niet meer. We houden ons gedeisd.' 'De vorige gouverneur Gisljoek wordt gezocht door Interpol', vult Vladimir aan. 'Hij zou honderden miljoenen dollars verduisterd hebben. Interpol kan hem niet vinden. Maar iedereen hier weet waar hij zich verborgen houdt. Wat hij gedaan heeft. En iedereen zwijgt.'

'De stad gonst van de geruchten over corruptie. De huidige gouverneur, Toelejev, zou beschikken over geheime ►

IT ONZE TAAK DE

fondsen. Het is taboe om erover te berichten. We zijn bang', geeft hij toe. 'Wij zijn onze beschermheer kwijt. Wij zijn machteloos zonder de Generaal. Iedereen in Rusland heeft een godfather nodig, een dak om onder te leven, een krisja om te kunnen overleven. Wij zijn ons "dak" kwijtgeraakt.'

Hij had me een berenjacht beloofd in de taiga, maar het vriest veertig graden en het is volgens Anatoli zelfmoord om bij die temperatuur op sneeuwscooters door het open veld te rijden. Na de dood van de Generaal is hij de hoogste in rang en zijn woord is wet: de jacht wordt afgelast.

We kopen in een kiosk op de Lenin-boulevard hamburgers en kip, warm gemaakt in de magnetron en verpakt in vetvrij papier, en heel veel wodka en cognac. We gaan barbecuen, niet ver buiten de stad, en warmen de kip op boven een houtvuur van berkentakken, terwijl mannen, verpakt als Neil Armstrong tijdens zijn maanwandeling, capriolen uithalen op hun sneeuwscooters.

Anatoli en zijn vrienden zijn de winnaars van Gorbatsjovs *perestrojka*. Zij zijn rijk geworden in de handel, zoals Michael, het voormalige hoofd van de parkeerpolitie die ontslag nam en, gebruikmakend van zijn contacten, een handel in motorfietsen en sneeuwscooters opzette. En de politiecommandant, die steenkool opkocht en doorverkocht en nu zijn tijd doorbrengt in Thailand, of op de Malediven, of in New York.

In het machtsvacuüm dat Gorbatsjov veroorzaakte en in de chaos die Jeltsin daarop liet volgen, grepen zij hun kans en verdienden een fortuin. Maar na de dood van de Generaal weten ze hoe wankel de basis van hun rijkdom is.

Vladimir hoort niet bij de winnaars. Hij overleeft. Hij verdient als hoofdredacteur vierhonderd gulden per maand. 'Cash is niet belangrijk', beweert hij. 'Wij leven van de ruilhandel.' Hij geeft gratis advertentietijd weg aan het bedrijfsleven en in ruil daarvoor krijgen de werknemers van De Brug gratis kleding, voedsel of vakantiereizen van de bedrijven.

Larissa, de sterverslaggeefster van het televisiestation, verdient tweehonderd gulden per maand. 'Te weinig om van te leven.' Ze is gescheiden en heeft twee kinderen. Ze heeft ontslag genomen bij De Brug en gaat voor de afdeling voorlichting van een grote, lokale bank werken. 'Het is saai werk', zegt ze. 'Persberichten schrijven. Maar ze betalen drie keer zoveel als het televisiestation. En ze hebben in ieder geval altijd contant geld.'

Mijn tolk Julia, lerares Engels op een middelbare school, verdient zestig gulden per maand, twee keer zoveel als Olga, de vrouw van Vladimir die als bibliothecaresse op dezelfde school werkt. Maar vaak is er geen geld om de salarissen uit te betalen, net als in de kolenmijn waar de kompels vaak maandenlang op hun loon (honderdvijftig tot driehonderd gulden per maand) moeten wachten.

'Maar de echte verliezers zijn de mannen die stikten in hun woede en afgunst', zegt Vladimir. 'Die de veranderingen niet konden accepteren.'

Hij vertelt over Fjodr, zijn jeugdvriend, met wie hij in 1990 op de fiets naar Nederland was gekomen, een tocht van vijfduizend kilometer. Fjodr bezweek na thuiskomst

aan die onuitroeibare Russische ziekte *zavist*, afgunst, die volgens Vladimir de brandstof van de Russische Revolutie vormde. Fjodr werd na zijn bezoek aan het Westen alcoholicus, sloeg zijn vrouw het ziekenhuis in, verloor zijn huis en zwerft nu over straat, een bedelende dronkaard, een van de velen.

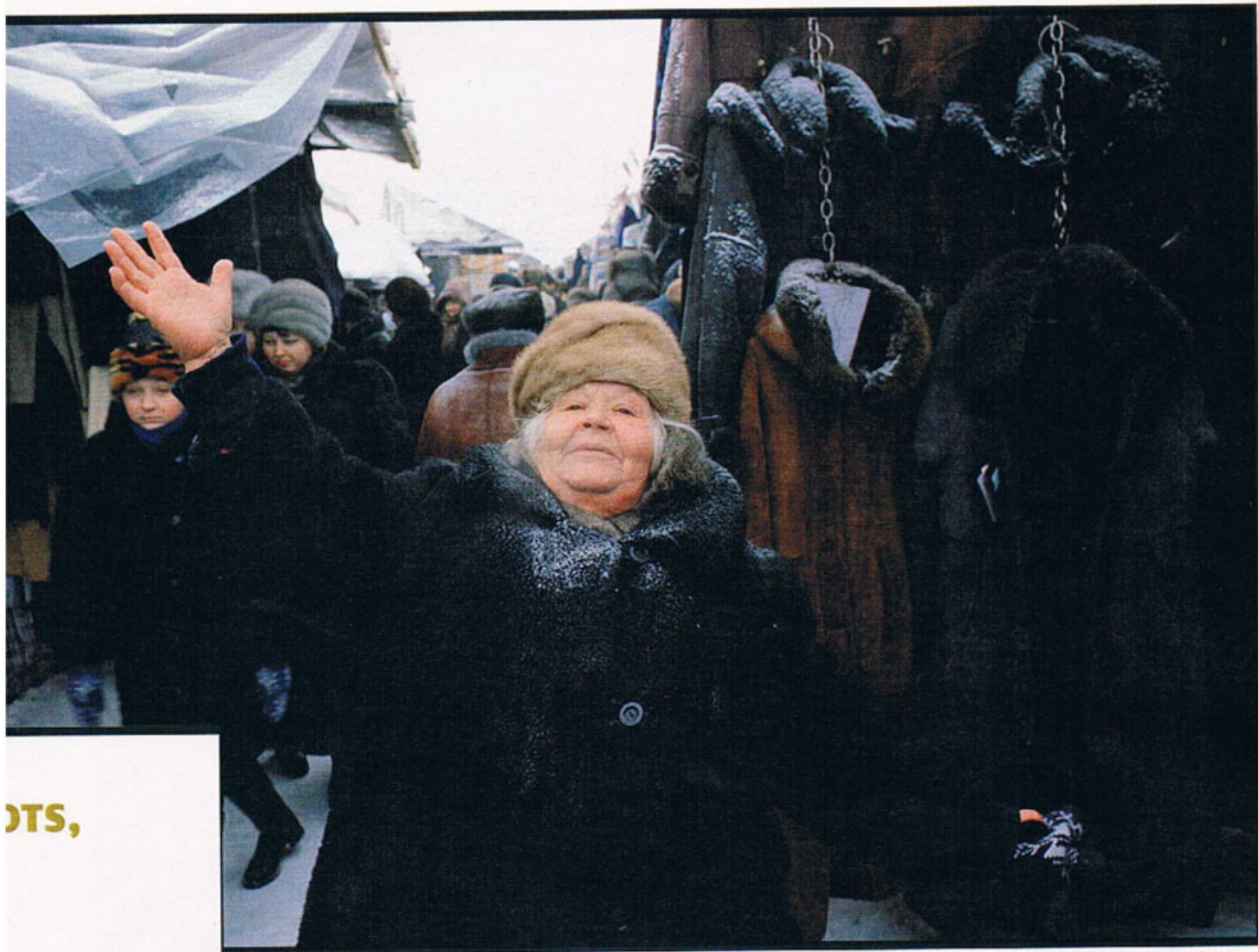
'Het is voor veel mensen van mijn generatie moeilijk om aan de nieuwe samenleving te wennen. Wij leerden op school dat je een held bent als je je ouders verraadt. Pavlik Mozorov was ons grote voorbeeld, een jongen die zijn vader had aangegeven bij de KGB als "een vijand van het volk". In iedere stad, in ieder park stond zijn standbeeld en wij wilden allemaal in zijn voetsporen treden. Onvoorwaardelijke trouw aan partij en vaderland was ons hoogste doel. Wij werden gehersenspoeld. Veel mensen van mijn generatie hebben zich nog steeds niet bevrijd van wat zij leerden op school. Want er is weinig tot niets voor in de plaats gekomen.'

Julia neemt mij mee de stad in. Het enorme standbeeld van Lenin staat nog steeds op het centrale plein, en eigenwijs als altijd wijst hij het volk de weg naar het arbeidersparadijs. Maar hij is niet meer dan een herinnering aan een nachtmerrie, net als het hoofdkwartier van de communistische partij en de burelen van de KGB.

Onder:
Nieuwe rijken barbecuen bij
min 40 graden.
Rechts:
Dronken vrouw op een markt
in Kemerovo.

'POETIN ZAL VAN RUSLAND WEER TROTS LAND MAKEN'

De slogans van de partij zijn vervangen door billboards voor gratis internetaansluitingen en mobiele telefoons. Lenin staat er verloren bij, te groot voor de afdeling gevonden voorwerpen, terwijl de kinderen op de geïmproviseerde sleeën van plastic wc-brillen over de sneeuwbergen scheuren.

De stad is veranderd sinds mijn laatste bezoek. In de winkels word ik gegroet door attente verkoopsters. Overal op straat kun je in houten kiosken vers fruit kopen, bananen uit Colombia, kiwi's, appels en mandarijnen, hamburgers en kippenbouten, croissants en tosti's. Ultramoderne fastfood-winkels domineren 's avonds met hun enorme lichtreclames het straatbeeld.

De schappen in de winkels zijn afgeladen met elektronica en Italiaanse mode. Julia kijkt haar ogen uit. Ze gaat graag winkelen, maar de prijzen zijn 'van een andere planeet'. Ze is op haar lange, ranke benen even mooi als haar leeftijdgenoten in de jassen van sabelbont die nonchalant de Gucci-tasjes uit de schappen pakken, maar haar mantel is van namaak-konijnenbont, haar baret van Russische ma-

kelij. Ze is 'een boerenmeisje', zegt ze verlegen, 'geen maf-fameisje.' Ze is niet te koop.

Ze kan zich van haar salaris zelfs geen Engelse boeken veroorloven, ook al kosten de verzamelde gedichten van Yeats – een erfenis uit de communistische periode – maar vijf gulden per deel.

Een jochie van een jaar of elf loopt achter ons aan en bedelt om een paar kopeken, de ogen troebel van de lijm, hongerig en voor het leven verloren. Buiten, voor de winkels, houden oude vrouwen hun hand op voor een aalmoes, het gezicht onbeschermd tegen de vrieskou. Voor de New York Pizza graaien bedelaars in de afvalbakken. Julia wijst mij op de hoeren die langs de kant van de weg hun diensten aanbieden: orale seks kost vier gulden. 'Veel mensen zijn wanhopig', zegt ze stuurs. 'Vooral vrouwen en bejaarden.'

Ze brengt mij naar de rivier, weg van de rijkdom en de armoede en urenlang kijken we uit over het bevroren water en de eindeloze taiga. Ze neemt mij mee naar een eiland in de rivier. Hier brengt ze ieder jaar haar vakantie door, zonnend op het grind. Ze droomt van Londen met zijn ►

'Wat wij nodig hebben', zegt hij in een stortvloed van woorden en ideeën, 'is een *demokratura*, een sterke man die het volk met harde hand leidt.' Hij is teleurgesteld in zijn volk: 'Wij Russen zijn net zombies, wij zijn apatisch. Wij willen alles tegelijk en bereiken niets. De afgelopen jaren waren een ramp, pure anarchie.' Vladimir Poetin is de juiste man voor Rusland, beweert hij gepassioneerd. 'Poetin zal ons redden. Hij zal van Rusland weer een groots, trots land maken. Machtig, maar niet bedreigend. Hij is onze Roosevelt.'

Hij is trots op de nieuwe leider. 'Poetin is KGB. Onze elite. Alleen perfecte mannen werden toegelaten tot de KGB. Hij is ontwikkeld, kosmopolitisch, een Rus zoals wij er zoveel hadden vóór de revolutie van 1917.'

'Wij Russen dromen altijd van de Verlosser', werpt Vladimir lachend tegen. 'Een hogere macht die ons zal red-

'DE ECHTE VERLIEZERS ZIJN DEGENEN DIE STIKTEN IN HUN WOEDE EN AFGUNST'

Links:
Standbeeld van Lenin op het centrale plein in Kemerovo.
Boven:
'Voor de New York Pizza graaien bedelaars in de afvalbakken.'
Onder:
De slogans van de partij zijn vervangen door billboards voor gratis internetaansluitingen.

Oxford Street en Picadilly Circus, met zijn Soho en Buckingham Palace, maar ze is nog nooit verder geweest dan dit piepkleine eiland en ze koestert verder ook geen illusies.

Dagenlang zit hij rokend en broedend achter zijn bureau, wachtend op zijn kans om mij aan te spreken. 'Hij is een echte dissident', waarschuwt Vladimir mij. 'Eén van de eerste. En één van de laatste', zegt hij lachend. 'Een romanticus, een idealist.' Dan brandt hij los, onstuitbaar, struikelend over zijn woorden en ik herinner mij de chaotische vergaderingen van tien jaar geleden, toen Gorbatsjov de glasnost, openheid, introduceerde en de dissidenten het woord namen.

den.' 'Poetin is de juiste man op de juiste plek', beweert 'de dissident'. 'Poetin is een virtuele politicus, gecreëerd door de Familie, de maffia rond Jeltsin, om hun financiële belangen te beschermen. Zijn eerste daad was dan ook om Jeltsin en zijn entourage immuniteit te verlenen. Hij is hun stroman.'

'Ik denk', beweert hij beslist, 'dat Jeltsin de oorlog in Tsjetsjenië is begonnen om Poetin de kans te geven te bewijzen dat hij de sterke man is die wij nodig hebben.' Hij kijkt mij triomfantelijk aan en staat op. Hij moet weg. Hij moet nog een reportage maken over de aangekondigde prijsverhogingen voor wodka en tabak.

'Alleen de feiten', waarschuwt Ivan. 'Geen commentaar.'

'Wij laten heel veel verhalen lopen', geeft Vladimir toe. 'Verhalen over corruptie, over machtsmisbruik. Wij durven de politici niet meer te bekritisieren.'

Hij ziet er plots moe en aangeslagen uit. Hij is voor het eerst van zijn leven bang, geeft hij toe. Bang om zijn televisiestation te verliezen, bang dat de tijd van de strafkampen zal terugkeren, dat de grenzen weer gesloten zullen worden.

'We hebben het dak boven ons hoofd verloren', stelt Ivan vast. 'Wij hebben niemand meer die ons beschermt.' Hij trekt een lijdzaam gezicht. 'Dit is niet wat wij wilden. Hier hebben wij niet van gedroomd, van dit halfslachtige, lafhartige gedrag. Deze angst. We zien een hoop corruptie maar we kunnen en durven er niet over te praten. We brengen geen onthullingen meer, we maken geen spraakmakende reportages meer. Zo verliezen wij onze kijkers, en de adverteerders, onze inkomsten. Wij zijn bang, bang voor onze eigen schaduw.'

'Wie De Generaal ook heeft vermoord', geeft Vladimir toe. 'Hij is in zijn opzet geslaagd. We zwijgen.'